

CONSILIUL
JUDEȚEAN
MUREȘ

FIATAL RÓMAI KOROS KUTATÓK IX. KONFERENCIÁJA

A IX-A CONFERINȚĂ A TINERILOR CERCETĂTORI ROMANIȘTI

THE 9th CONFERENCE FOR YOUNG RESEARCHERS OF THE ROMAN AGE

2015. május 8-10., Marosvásárhely. Helyszín: Kultúrpalota, Kisterem
8-10 mai 2015, Târgu Mureș. Locul desfășurării: Palatul Culturii, Sala Mică
8th-10th of May 2015, Târgu Mureș. Place: Cultural Palace, Small Hall

A FIATAL RÓMAI KOROS KUTATÓK IX. KONFERENCIÁJA

THE 9TH CONFERENCE FOR YOUNG RESEARCHERS OF THE ROMAN AGE

Május 7., csütörtök/7th of May, Thursday

20.30. Vacsora/Dinner (Hotel Continental)

Május 8., péntek/8th of May, Friday

7.00-08.30. Reggeli/Breakfast (Hotel Continental)
 09.00-09.45. Megnyitó/Opening (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 10.00-11.50. Előadások/Paper session (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 11.50-12.10. Kávészünet/Coffee break (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 12.10-14.05. Előadások/Paper session (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 14.30-15.45. Ebéd/Lunch (Hotel Continental)
 15.45-17.15. Előadások/Paper session (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 17.15-17.30. Kávészünet/Coffee break (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 17.30-19.20. Előadások/Paper session (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 20.30-21.30. Vacsora/Dinner (Hotel Continental)
 21.30-24.00. Péntek esti buli/Friday Night Party (Jazz&Blues Club)

Május 9., szombat/9th of May, Saturday

07.00-08.30. Reggeli/Breakfast (Hotel Continental)
 09.00-10.35. Előadások/Paper session (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 10.35-10.55. Kávészünet/Coffee break (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 10.55-12.30. Előadások/Paper session (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 12.30-12.50. Kávészünet/Coffee break (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 12.50-14.25. Előadások/Paper session (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 14.25-15.30. Ebéd/Lunch (Hotel Continental)
 15.30-17.20. Előadások/Paper session (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 17.20-17.40. Kávészünet/Coffee break (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 17.40-19.00. Előadások/Paper session (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 20.30-22.00. Díszvacsora/Festive dinner (Hotel Continental)

Május 10., vasárnap/10th of May, Sunday

07.00-08.30. Reggeli/Breakfast (Hotel Continental)
 09.00-10.00. Előadások/Paper session (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 10.00-10.20. Kávészünet/Coffee break (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 10.20-11.40. Előadások/Paper session (Kulturpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall)
 12.00-14.00. Városnézés, a *Románia ókori arany- és ezüst kincsei* illetve az *Identitás és kultúra 2. Három téma, tizenöt ter. A római limes mint kultúrtáj – hogyan tovább?* c. kiállítások megtekintése/
 Sightseeing, visiting the exhibitions *Antique Gold and Silver of Romania* and *Identity and culture 2. Three topics, fifteen projects. The Roman limes as cultural landscape – where next?*
 14.00-15.00. Ebéd/Lunch (Hotel Continental)

A KONFERENCIA HELYSZÍNEI/CONFERENCE LOCATIONS

Szállás, étkezés/Accommodation, meals: Hotel Continental, Piața Teatrului (Színház tér) 5-6.

Megnyitó, előadások/Conference opening, paper sessions: Kultúrpalota, Kisterem/Cultural Palace, Small Hall, Str. George Enescu (Ferenc József utca) 2.

Péntek esti buli/Friday night party: Jazz&Blues Club, Str. Sinaia (Sörház utca) 3.

RÉSZLETES PROGRAM / DETAILED PROGRAMME

Május 8., péntek/8th of May, Friday

9.00-9.45. *Megnyitó/Opening*

„Ásó, Kapa, Iránytű” – Régészeti kutatások
„Spade, Hoe, Compass” – Archaeological research

Moderátor/Moderator: Dr. Bajusz István

- 10.00-10.15. Beszédes József: *A lágymányosi (Budapest XI. kerület) császárkori bennszülött telep topográfiai és kronológiai ismertetése*
- 10.15-10.30. Bíró Szilvia: *A savariai Iseum-körzet legkorábbi története*
- 10.30-10.45. Mariana Egri – Matthew M. McCarty – Aurel Rustoiu: *Apulum – Mithraeum III: a preliminary report on its architecture and internal functional structure*
- 10.45-11.00. Szabó Máté – Pánczél Szilamér Péter: *Első világháborús harcok Dacia kelet limesén*
- 11.00-11.15. Simon Bence: *Topográfiai kutatások a római kori Északkelet-Dunántúlon*
- 11.15-11.30. Sosztarits Ottó: *Jellegetes építéstechnikák Savaria római városképében*
- 11.30-11.50. Vita/Discussion

11.50 – 12.10. *Kávészünet/Coffee break*

- 12.10-12.25. Balázs Péter: *A savariai Isis-szentély pusztulásának régészeti emlékei*
- 12.25-12.40. Bartus Dávid: *Fürdő a gáton: újabb kutatások a brigetói katonaváros területén*
- 12.40-13.05. Burkhardt Britta: *Ismeretlen fürdők Dacia limesének keleti szakaszán. Prologus*
- 13.05-13.20. Pánczél Szilamér Péter – Manuel Fiedler – Gregor Döhner: *Searching for a lost town*
- 13.20-13.45. Péterváry-Szanyi Brigitta: *Római település-szerkezet a pápai járás területén*
- 13.45-14.05. Vita/Discussion

14.30-15.45. *Ebédészünet/Lunch break*

Az istenek világa – vallási élet

The world of the Gods – Religion

Moderátor/Moderator: Dr. Visy Zsolt

- 15.45-16.00. Csapláros Andrea: *Szent Márton Savaria szülőtte*
- 16.00-16.15. Nagy Levente: *Orpheus keresztény kontextusban. Megjegyzések az intercisai Orpheus-ládika ikonográfiai programjához/Orpheus, the Christian. Some notes concerning the iconographical program of the Orpheus-casket from Intercisa*
- 16.15-16.30. Antal Adriana: *A gyermekkor "védőszentjei" és jelenlétük a gyermekkor anyagi kultúrájában Pannoniában és Daciában. Görög-római hagyományok és provinciális mentalitás*
- 16.30-16.45. Gróf Péter: *Vallástörténeti emlékek a római kori Visegrádról*
- 16.45-17.00. Magyar Zsolt: *Epigraphy of Late Roman Mausolea in Pannonia*
- 17.00-17.15. Vita/Discussion.

17.15-17.30. *Kávészünet/Coffee break*

Varia – Környezet, Építészet, Antropológia
Varia – Landscape, Architecture, Anthropology

Moderátor/Moderator: Bíró Szilvia

- 17.30-17.45. Jakab Gusztáv – Sümegi Pál – Náfrádi Katalin – Persaits Gergő – Havasi Bálint – Lichteinstein László – Gulyás András – Patay Róbert – Töröcsik Tünde: *Reconstruction of the vegetation and environment during different climatic and social–technical conditions of the last 3000 years. A complex paleoecological - geoarcheological analysis from Southwestern Hungary*
- 17.45-18.00. Sümegi Pál – Náfrádi Katalin – Ilon Gábor – Kustár Rozália – Persaits Gergő – Havasi Bálint – Lichteinstein László – Gulyás András: *Nemesbőd – Csepregi – valley: a complex paleoecological study and sub-Mediterranean economy reconstruction from the Roman veteran field system near Savaria town (Pannonia Superior)*
- 18.00-18.15. Vasáros Zsolt: *Egykor és ma - római erőd Marosvécsen, Mikbázan és Sónáradon. Építészeti és topográfiai megfigyelések*
- 18.15-18.30. Gaul Cicelle: *Építész szemmel: a Maros megyei Római Limes, mint jövőkép-katalizátor*
- 18.30-18.45. Vasáros Zsolt: *Lépték és arány(talanság). A szabadbattyáni későrómai villa építészeti konzekvenciái*
- 18.45-19.00. Szeredai Norbert: *Ki volt a nagyobb? Testmagasság megállapítása a sarmizegetusai csontvázanyag vizsgálatában*
- 19.10-19.20. Vita/Discussion
- 20.30-21.30. *Vacsora/Lunch*
- 21.30-24.00. *Buli/Party*

Május 9., szombat/9th of May, Saturday**Kisletelek, Tárgyi Kultúra****Small Finds, Material Culture**

Moderátor/Moderator: Dr. Bartus Dávid

- 9.00-9.15. Silvia Mustață – Gabriela Gheorghiu: *History rediscovered. The story of four Roman bronze vessels*
- 9.15-9.30. Nyulas Dorottya – Magyar Zsolt: *Bátaszék – Körtvélyes-dűlői régészeti lelőhely vasleleteinek értelmezési lehetőségei*
- 9.30-9.45. Bózsa Anikó – Szabó Ádám: *Feliratos körző Pannonia Inferiorból*
- 9.45-10.00. Fazekas Ferenc – Szabó Antal: *Római csonttárgyak Lussoniumból*
- 10.00-10.15. Neményi Réka: *Római kori fibulák Lugio területéről*
- 10.15-10.35. Vita/Discussion
- 10.35-10.55. *Kávészünet/ Coffee break*
- 10.55-11.10. Németh Attila: *Római kori hangszeresek Pannoniában*
- 11.10-11.25. Sey Nikoletta: *Fémmegmunkáló műhely Brigetio polgárvárosában*
- 11.25-11.40. Talabér Ildikó: *Ékszerkutatás Baranyában*
- 11.40-11.55. Hódi Attila: *Pompeji típusú malomgarat töredékek Savariából*
- 11.55-12.10. Sós-kúti Kornél: *Hétköznapos élet és ünnepnapok emlékei két provincia között. Római leletek a román-magyar gázszállító vezeték nyomvonalán feltárt lelőhelyeken*
- 12.10-12.30. Vita/Discussion
- 12.30-12.50. *Kávészünet/ Coffee break*

Dis Manibus – Temetkezés, Halotti Kultusz, Sírépítészet**Dis Manibus – Burial, Ritual, Funeral Architecture**

Moderátor/Moderator: Dr. Borhy László

- 12.50-13.05. Lassányi Gábor: *Rend és káosz az aquincumi polgárváros keleti temetőjében*
- 13.05-13.20. Barta Andrea: *Két újabb átoktábla Aquincumból*
- 13.20-13.35. Szabó András: *"Én vagyok Aquilina..." – mágikus amulett Sopianae északi temetőjéből*
- 13.35-13.50. Agócs Nándor: *Sassal díszített oromzatú sírszéllek Noricum és Pannonia határvidékén*
- 13.50-14.05. Novotnik Ádám: *Kenotáfiumok a sírfeliratok tükrében. Kísérlet az egyes típusok meghatározására / Kenotaphe im Spiegel der Grabinschriften. Ein Versuch zur Bestimmung der einzelnen Typen*
- 14.05-14.25. Vita/Discussion
- 14.25-15.30. *Ebéd/Lunch*

Officina Rei Cretariae – Kerámiagyártás, Használat És Funkció
Officina Rei Cretariae – Ceramic Production, Use And Function

Moderátor/Moderator: Dr. Gabler Dénes

- 15.30-15.45. Hompoth Emese: *Ételkészítési és étkezési szokások Dacia Porolissensis katonai környezetében a segédsapattáborok kerámiaanyagának tükrében*
- 15.45-16.00. Kiss Alexandra: *Terra sigillaták Dunaszekcső (Lugio) területéről*
- 16.00-16.15. Nagy Anna: *Amphorae from the civil town of Brigetio*
- 16.15-16.30. Ferencz-Mátéfi Ágota: *A környei kerámia kutatásának jelenlegi állásáról és várható eredményeiről*
- 16.30-16.45. Hajdú Barbara: *A baracsi római telep import kerámiaanyaga és kronológiája*
- 16.45-17.00. Sidó Katalin: *Local pottery production near the Roman fort from Brâncovenesti*
- 17.00-17.20. Vita/Discussion
- 17.20-17.40. *Kávészünet/ Coffee break*
- 17.40-17.55. Petruţ Dávid: *Indirect evidence regarding the military pottery production in Buciumi (Dacia Porolissensis) and the question of 'legionary ware'*
- 17.55-18.10. Vámos Péter: *Mortariumok Aquincumban*
- 18.10-18.25. Mathédesz Lajos: *Mászti és stomfai római bélyeges téglák*
- 18.25-18.40. Daczó Levente: *A mesterséges világítás kérdése a potaissai és vármezői római katonai táborokban a mécsesleletek tükrében*
- 18.40-19.00. Vita/Discussion
- 20.30-22.00. *Díszvacsora/ Festive dinner*

Május 10, vasárnap/ 10th of May, Sunday**Pénz és Hatalom – Numizmatika, Epigráfia, Történelem****Money And Power – Numismatics, Epigraphy, History**

Moderátor/Moderator: Dr. Szabó Ádám

- 9.00-9.15. Barna Ferenc: *Apollo Propugnator, Diana Victrix — katonai/győzelmi tematika Apollo és Diana esetében a katonacsászárok korának birodalmi érempropagandájában?*
- 9.15-9.30. Vida István: *Római "ólompénzék"*
- 9.30-9.45. Juhász Lajos: *Alamannia, Francia – avagy Armenia különös átváltozása*
- 9.45-10.00. Vita/Discussion
- 10.00-10.20 *Kávészünet/ Coffee break*
- 10.20-10.35. Boda Imola: *Epigraphical database of Sarmizegetusa's votive monuments*
- 10.35-10.50. Farkas István Gergő: *Adatok a markomann háborúk kezdetéhez a dunai tartományokban*
- 10.50-11.05. Gróh Dániel: *A legyező alakú saroktoronyok szerepe a hadtörténelemben*
- 11.05-11.20. Szabó Csaba: *Új adatok a Mithras kultusz daciai elterjedéséhez és útvonalához*
- 11.20-11.40 Vita/Discussion
- 12.00-14.00. Városnézés, a Románia ókori arany- és ezüst kincsei illetve az *Identitás és kultúra 2. Három téma, tizenöt ter. A római limes mint kultúrtáj – hogyan tovább?* c. kiállítások megtekintése/
Sightseeing, visiting the exhibitions *Antique Gold and Silver of Romania and Identity and culture 2. Three topics, fifteen projects. The Roman limes as cultural landscape – where next?*
- 14.00-15.00. *Ebéd/Lunch*

KIVONATOK / ABSTRACTS

„ÁSÓ, KAPA, IRÁNYTŰ” – RÉGÉSZETI KUTATÁSOK
„SPADE, HOE, COMPASS” – ARCHAEOLOGICAL RESEARCH**Beszédes József: A lágymányosi (Budapest XI. kerület) császárkori bennszülött telep topográfiai és kronológiai ismertetése**

Budapest XI. kerületének részét képező Lágymányos területén, az újabb kutatások alapján jelentős kiterjedésű bennszülött jellegű vicus volt a Kr.u. 1. és 2. század folyamán. A Gellérthegytől délre elterülő, több korábról ismert lelőhelyet magába foglaló település átfogó ismertetésére, kronológiai és topográfiai helyzetének tisztázására vállalkozom az előadásom keretében.

Bíró Szilvia: A savariai Iseum-körzet legkorábbi története

A savariai Iseum körzet 2001-ben megindult újabb kutatási hullámával egyre több információ került napvilágra a terület legkorábbi történetét illetően. A Borostyánkőút mentén elhelyezkedő bronz-, vas-, textilműhelyek tárgyi emlékei már több helyen említésre kerültek, azonban az erre az időszakra tehető régészeti jelenségekről eddig kevés információnk volt. Elsősorban a legutolsó szinte 15 év régészeti kutatásainak eredményeiből próbálom beazonosítani a szentélyperiódust megelőző fa-vályogszerkezetű építményeket, és a hozzájuk kapcsolható leletanyag alapján ezek pontosabb kronológiáját meghatározni. Az adatok a város alapításának történetéhez is fontos adalékul szolgálhatnak, mivel a város területén kívül található területről van szó.

Mariana Egri – Matthew M. McCarty – Aurel Rustoiu: Apulum – Mithraeum III: a preliminary report on its architecture and internal functional structure

The so-called Mithraeum III from Apulum was identified in 2008, but extensive, multidisciplinary investigations were initiated only in 2013 by a Romanian–American team. The paper is going to present the most important data recovered during the first two archaeological campaigns, with a focus on the planimetry, architectural layout and internal structure of the sanctuary. The discussion will cover two important aspects. The first one concerns the construction techniques, materials and later architectural interventions identified on site, as well as the integration of this building into the local urban landscape. The second aspect takes into consideration the internal structure of the sanctuary and its contribution to the understanding of specific ritual practices and the visual engagement of the participants with the sacred space.

Szabó Máté – Pánczél Szilamér Péter: Első világháborús harcok Dacia keleti limesén

A kelet-erdélyi kutatásaink homlokterében a római emlékek felderítése áll, a határvédelmi rendszer megértéséhez viszont más korszakok maradványai is górcső alá esnek. A térségben fellelhető, az első világháborús harcokat őrző lövészárokkészletekre mindeddig csak futólag, elsősorban a légitérészeti megfigyeléseknél fordítottunk figyelmet. Mondhatnánk, hogy nem „régészeti korszakba” tartoznak, illetve időben túlságosan távol fekszenek a római kortól. Nyomaikat, melyek néha a római őrtornyokba ázott állások vagy belövések formájában rongálják a romok állagát, ma már viszont tudatosan keressük. Ennek háttérben két tény áll. Egyrészt az 1916-os erdélyi harcok száz éves évfordulójához közeledve – s gyarapodó anyagunkat látva – feladatunknak érezzük, hogy az eseménynek [hadszíntér] kutatással is

emléket állítsunk, másrészt úgy véljük, hogy a Keleti-Kárpátok örök érvényű stratégiai lehetőségeinek minél szélesebb körű megismerésével a római határvédelem megértéséhez is közelebb juthatunk.

Simon Bence: Topográfiai kutatások a római kori Északkelet-Dunántúlon

A római kori lelőhelyek kutatása az MTA Magyarország Régészeti Topográfiája programjával vett jelentősebb lendületet az Északkelet-Dunántúlon. A jelentősebb római kori települések, így Aquincum közvetlen előtere és a Dunakanyar katonai erődítményeinek feltérképezése már korábban megtörtént, de az ún. „vidéki települések” elsődleges leírására, kiterjedésének rögzítésére csupán ekkor kerülhetett sor. A települések egymáshoz és környezetükhöz való viszonyát a program keretein belül már nem tudták vizsgálni, ezért ebben a témában doktori kutatásom eddigi eredményeit kívánom összegezni.

A topográfiai kutatásnak köszönhetően az Északkelet-Dunántúl római kori települései között, talán a mesterséges településszervezési tényezők következtében egy szabályos térbeli kapcsolatrendszer bontakozott ki. Emellett a természetes településszervezési tényezők is erőteljesen befolyásolták a falvak és gazdaságok elhelyezkedését. A kapott eredmények részben párhuzamba állíthatóak Germania Inferior lösz-övezetében fekvő települések viszonyaival, amely térség jelentős szerepet kaphatott a Rajna mentén állomásozó városok és az állomásoztatott hadsereg ellátásában.

Sosztarits Ottó: Jellegzetes építéstechnikák Savaria római városképében

Savaria – mint Pannonia legkorábbi, városi ranggal rendelkező települése Észak-Itáliából származó kiszolgált katonák és hozzájuk csatlakozó civilek letelepítésével/letelepedésével jött létre. Ez az etnikai és a mögötte megjelenő kulturális háttér és hagyomány határozta meg a korai város képét is. A tartomány – Scarbantia mellett – „legrómaiabb városa” már az első század folyamán is olyan építészeti képet, építéstechnikai jellegzetességeket mutatott, amelynek régészeti hagyatéka jobbra csak az itt folytatott ásatások során lát napvilágot.

Balázs Péter: A savariai Isis-szentély pusztulásának régészeti emlékei

A savariai Isis-szentély pusztulásával ez idáig nem foglalkozott érdemben a kutatás. A feltárások korábbi vezetője Szentlélek Tihamér a kultuszcselmények felhagyását a Kr. u. 4. század végére, míg az épületek pusztulását a Kr. u. 456-os földrengéshez kötötte. A 2000-es évek újraindított kutatásai során pontosabb kép rajzolódott ki az Iseum végnapjairól. A Kr. u. 4. század első felében – feltehetően még I. Constantinus uralkodása idején – a szentélyt bezárják, majd szisztematikusan bontani kezdik, építőanyagát más városi építkezéseken hasznosítják. A bontási periódusok közben szórványos temetkezések jelennek meg a területen. A Kr. u. 4. század utolsó negyedében a még álló falakat is kitermelik és az épületegyüttes maradványait vastag törmelékréteggel takarják el, mintegy ezerhatszáz esztendőre. Az előadás az Isis-szentély pusztulásának régészeti emlékeit foglalja össze

Bartus Dávid: Fürdő a gáton: újabb kutatások a brigetiói katonaváros területén

A brigetiói katonaváros területén az elmúlt év folyamán egy OTKA-pályázat keretében geofizikai mérésekkel és légifotózással vizsgáltuk az ókori település szerkezetét. Emellett a Komárom-Almásfüzitő árvízvédelmi gát építéséhez kapcsolódó megelőző feltárás során a canabae északi sávjában nagy felületen végeztünk ásatást, ami többek között az első brigetiói fürdő maradványait hozta felszínre. Az előadásban a tavalyi év kiemelkedő eredményei, valamint a katonaváros kutatásának tervezett folytatása és lehetőségei kerülnek bemutatásra.

Burkhardt Britta: Ismeretlen fürdők Dacia limesének keleti szakaszán. Prolóógus

Bemutatóm a római kori Dacia egyik legjelentősebb határvédelmi szakaszára, a keleti *limes* katonai fürdőinek tanulmányozására összpontosít. Mai tudomásunk szerint megközelítőleg 35 római kori katonai fürdőt tart számon Dacia területén a kutatás, és ezeknek egy jelentős része a keleti határvonal mentén található. A kutatásban a legtöbb adattal a segédcsapattáborok közelében feltárt fürdőkről rendelkezünk, ennek ellenére Erdély katonai fürdőinek javarésze a 19. század végi és 20. század eleji kutatásokból, említésekből, szórványleletekből, illetve a lelőhely beazonosítása érdekében elvégzett kisebb felületű feltárásokból ismeretes. Némely fürdő elhelyezkedésének beazonosítása továbbra is várat magára. Ennek fényében a jelenlegi előadás olyan fürdőkre tér ki, melyeket legalább megemlít vagy részletesebben tárgyal a szakirodalomban, illetve egyelőre csak feltételezhető a földrajzi elhelyezkedése. Az Óvárhely/Orhei-Bistriței, Marosvécs/Brâncovenești, Sóvárád/Sărățeni, Homoródszentpál/Sânpaul, Komolló/Comalău katonai fürdőire vonatkozó szakirodalom megállapításain túl az illető területeken végzett terepbejárások és felderítések eredményét szeretném részletezni. Ezek alapján egy olyan helyzetkép körvonalazódott, amely rávilágít arra, hogy a daciai segédcsapatok katonai fürdőinek kutatása valójában még mindig egy elhanyagolt témakör.

Pánczél Szilamér Péter – Manuel Fiedler – Gregor Döhner: Searching for a lost town

In this paper we intend to analyze to which extent we can reconstruct the internal structure and the ancient land use of an urban settlement relaying only non-destructive archaeological research methods. The inquiry was conducted as part of the larger *Apollonia* (Poiani village, Fier district, Albania) hinterland survey at the village of Babunja (Lushnje district, Albania). In 2013 for a few weeks, parallel with the topographic and geophysical survey the approx. 20 hectare area was investigated with the means of an intensive field survey as well. Based on the finds collected from the surface and the ones recorded from local private collections we managed to establish that this site is one of the earliest Greek colonies on the southeastern coast of the Adria.

Péterváry-Szanyi Brigitta: Római településszerkezet a pápai járás területén

A pápai járás területén mindezidáig 115 római településre illetve épületekre utaló lelőhely került elő. Ezeknek csak igen kis része kutatott; többnyire villa épületekre utaló falnyomok illetve kerámialeletek kerültek elő.

A terület legtöbb lelőhelye a Magyar Régészeti Topográfia 4. kötetének megjelenését megelőző terepbejárásokon került elő, nagyon kevésen közülük került sor kisebb próbaátadásokra. Újabban légifotózások során valamint az útberuházásokhoz kapcsolódó terepbejárásokon szintén újabb lelőhelyek kerültek azonosításra. A településekre utaló leleteken kívül viszonylag nagyszámú éremlelet illetve kevés sírlelet ismert a járásból.

A jelenleg ismert adatok alapján a településszerkezet átfogó elemzésére mindezidáig nem került sor. Nem vizsgálták eddig a különböző típusú lelőhelyek összefüggéseit sem. Előadásomban ennek a kutatásnak a kezdeti, a feliratos emlékek valamint a térképészeti adatok alapján felvázolható eredményeit valamint a további lehetséges irányait kívánom felvázolni.

A felszíni leletek alapján, melyek többnyire csupán római kerámia illetve *tegula* és kődarabokra korlátozódnak igen nehéz elkülöníteni a villa épületeket illetve a falusias jellegű telepeket.

A kutatás fő céljai annak vizsgálata, hogy megfoghatóak-e ezen a területen a falusias telepek, milyen tényezők befolyásolják a településszerkezet sűrűségét, illetve a települések és a hozzájuk tartozó temetőik azonosíthatóak-e.

AZ ISTENEK VILÁGA – VALLÁSI ÉLET THE WORLD OF THE GODS - RELIGION

Csapláros Andrea: Szent Márton Savaria szülötte

2016-ban fogja ünnepelni a keresztény világ Savaria leghíresebb szülöttének, – Szent Mártonnak – 1700. születésnapját. A 316-ban Savariában (ma: Szombathely) született Márton előbb katonaként szolgált, majd egyházi szolgálatba lépett, és életét a galliai Turones (ma: Tours) püspökeként fejezte be. Közel ugyanannyi ideig, negyed évszázadig volt a római császár katonája (331–356), mint ameddig Krisztus katonájaként a püspöki hivatalt (371–397) viselte. A remeteélethez vonzódó példamutató életével és véghezvitt csodáival hamar kiérdemelte, hogy szentként tiszteljék. Ő lett az egyház első nem vértanú szentje. Egy igazságos háborúban fegyvertelenül, csak Isten nevével az ajkán és egy kereszttel a kezében győzte le a keresztényekre törő barbárokat a germániai Vangiones (ma: Worms) mellett. Mars hadistenre utaló nevéhez méltó, bátor tettéért a középkor óta máig a katonaszentek sorában is tisztelik. Ily módon legtöbbször lovon ülve ábrázolják, azt a pillanatot örökítve meg, amikor a galliai Ambianumban (ma: Amiens) a városkapu előtt megfelezte katonaköpenyét egy ruhátlan koldussal. Ez a köpeny utóbb a frank uralkodók hadizászlója lett, melyeket hadjárataikba is magukkal vittek. Az avarok elleni háborúja idején maga Nagy Károly is ez alatt vonulhatott be a szent szülővárosába, 791 októberében. Később a középkori magyar királyok is Szent Márton képével díszített zászlók alatt mentek csatába, és ma is ő a Magyar Honvédség felderítőinek védőszentje

Nagy Levente: Orpheus keresztény kontextusban. Megjegyzések az intercisai Orpheus-ládika ikonográfiai programjához/Orpheus, the Christian. Some notes concerning the iconographical program of the Orpheus-casket from Intercisa

Az intercisai délkeleti temető 1023. sírjában kétszer is előkerült mitológiai és bibliai jeleneteket ábrázoló ládikaveret töredékek ikonográfiai programja mindmáig egyedülálló a 4. századi késő antik-ókeresztény művészetben. Előadásomban részben egy-egy ikonográfiai részlet, részben a teljes program értelmezésével kapcsolatos problémákat szeretném felvázolni, az Orpheusra vonatkozó ókeresztény szövegek részleges újraértelmezésével, valamint az új értelmezési lehetőségeket elősegítő releváns analógiák segítségül hívásával.

Antal Adriana: A gyermekkor "védőszentjei" és jelenlétük a gyermekkor anyagi kultúrájában Pannoniában és Dáciában. Görög-római hagyományok és provinciális mentalitás

Az előadás a római ember életének egy kevésbé kutatott életszakaszát, a gyerekkort követi, illetve ennek kapcsán a halálfélelem és az isteni védelem anyagi kultúrában megnyilvánuló nyomait vizsgálja. Ilyen bajelhárító tárgyak közé tartoznak a *Risi* szobrocskák, a csecsemő és a gyermekkor közötti átmeneti időszak szimbólumai és a *Cuculatti* típusú terrakották, amelyek viszont a gyermekkor és a kamaszkor közötti átmenetet testesítik meg. Úgy tűnik, hogy ugyancsak ehhez a leletsoporthoz tartoznak egyes *Venus* ábrázolású terrakották is. A kutatás során megállapíthatóvá vált, hogy a jelenség kiinduló pontja *Gallia*, ahonnan tovább terjedt, főként az erős kelta hagyományokkal és alapnépességgel rendelkező provinciákba. A kutatás jelenlegi szakasza hiányosnak bizonyul, mivel a követett galliai és római vallási modelleket nem lehet Dáciára egyenesen vonatkoztatni. A kutatás először a hasonló jellegű pannoniai leletekre összpontosít, annak érdekében, hogy olyan vallási gyakorlatokat és szokásokat sikerüljön beazonosítani, amelyek egyenesen Galliából, vagy közvetett úton Germaniából érkeztek.

Gróf Péter: Vallástörténeti emlékek a római kori Visegrádról

Az előadás Visegrád római kori lelőhelyeinek hitvilághoz köthető leleteinek ismertetése (Satyr-Silen fej, dunai lovas isten relief, Juno vagy Vesta szobortöredék, Mars istent megjelenítő gyűrűk, oltárkövek stb.) mellett egy régi-új mitológiai tárgyú leletet mutat be.

A visegrád-gizellamajori IV-V. századi erőd és temetőjének feltárása során számos vallástörténeti emléket találtunk: oltárkő, Mars istent ábrázoló borostyánköves gyűrű, Krisztus monogramos gyűrű (134. sír), 2 sírkamra, egyikük belül vakolva és kifestve (128. sír).

A temető 168. sírjában az elhunyt gyermek mellékleteként kerámiaedény, egy gyöngyszem mellett egy bronz henger került elő. A bronz tárgyról az elmúlt évben megtörtént restaurálás során kiderült, hogy egy amulett kapszula, amelyben textil és famaradványok találhatóak. Az ezzel kapcsolatos eddigi kutatások eredményeinek áttekintése mellett, megkíséreljük a Dunakanyar IV-V. századi pogány-keresztény régészeti emlékeinek értelmezéséből levonható következtetések ismertetését.

Magyar Zsolt: Epigraphy of Late Roman Mausolea in Pannonia

Apart from the bad survival, re-use of Roman stones as building material and centuries of collection and removal of inscriptions the new epigraphic habits in the 4th c. A.D. could also be responsible for the missing inscriptions from Late Roman mausolea in Pannonia. Yet it is also possible that in some places like Sopiana, where several mausolea were found, together with hundreds of Late Roman graves and no Late Roman inscriptions are known the inscriptions were painted to the architectural elements of the mausolea or to the graves. On the other hand, surviving examples from Rome shows that in several cases stone plates were placed on the mausolea with inscriptions. One can still see examples of this in Rome under St Peter's in the Vatican, where several mausolea survived in the Roman necropolis, on several of them the funerary epitaphs are still in place. The situation is similar in the Isola Sacra necropolis between Ostia and Portus, however these examples are earlier than the fourth century AD. Better parallels can be found in Salona, Dalmatia, closer in time and place to the Late Roman Pannonia, with several inscriptions from funerary buildings.

Thin plates could be used on mausolea, usually above the entrance as funerary epitaphs, but also inside mausolea for example in *arcosolia* or they even put on the floor above earthen graves. From Szombathely and its territory (Roman Savaria) twelve stone plates are known, all of them found in a secondary position. These plates could well come from mausolea, destroyed already in Antiquity. This would explain why no Late Roman mausolea were found in Savaria, in one of the most important Pannonian cities. Considering these inscriptions, no special information could be drawn, just the name of the deceased, their age and the name of the person, who erected the monument. The, inscriptions were mostly commemorating Christians. However the inscription of Flavius Dalmatius, a *vir perfectissimus*, a member of the senatorial order (he was not Christian) carries more information. After some linguistic analysis I would recommend that the inscription might well be placed on a mausoleum next to the house of the couple, quite likely a villa in the *territorium* of the city. The most important inscription from a Late Roman mausoleum from Aquincum is the inscription of Francus (CIL III 3576), a Frankish soldier, datable after the reign of Constantine.

VARIA – KÖRNYEZET, ÉPÍTÉS ZET, ANTROPOLÓ G I A
VARIA – LANDSCAPE, ARCHITECTURE, ANTHROPOLOGY**Jakab Gusztáv – Sümegi Pál – Náfrádi Katalin – Persaits Gergő – Havasi Bálint – Lichteinstein László – Gulyás András – Patay Róbert – Törőcsik Tünde: Reconstruction of the vegetation and environment during different climatic and social–technical conditions of the last 3000 years. A complex paleoecological - geoarcheological analysis from Southwestern Hungary**

Sedimentary basins such as Lake Baláta in Southwest Hungary provide information about the development of lake-bog systems, the climate change through time and about the environment of the surrounding area. The application of different methods, such as sedimentological, geochemical, macrofossil, pollen and charcoal analysis make it possible to reconstruct the climatic, vegetation and hydrological changes of this protected area for the last 3000 years, including the Imperial Period. Lake Baláta is a sedimentary basin developed in a wind-blown yardang system. Due to its deeper location and higher groundwater-level the boggy lake functioned as a sediment catch. So by the analysis of samples derive from cores we get closer to the formation, development and temporal changes of the environment of the lake-bog system. From the end of the Imperial period and during the migration period sweet-grass–bulrush–reed covered the surface of Lake Baláta. The development of a closed peat bog can be explained by succession processes, but it is outstanding that at the beginning of the Imperial period the sedimentary basin was surrounded by a *Tilia–Ulmus–Corylus* and *Quercus* dominated forest. At the same time, between the 3rd and 5th century AD, at the beginning of the formation of the marshy lake, the ratio of arboreal pollen decreased drastically. A little amount of charcoals were found in the archaeological sites of this area. Among that *Pinus* occurred, that may indicate its slight spread on cut-off areas. The presence of *Fagus* is not due to climate change, rather it indicates anthropogenic effect. Namely, at the beginning of the spread of floating mat and the drop of arboreal pollen clearly correlates and based on this we assume that due to deforestation, soil erosion and the eutrophisation of the lake became stronger. This process was promoted by the decrease of precipitation at the beginning of the Imperial period compared to the Early Iron Age precipitation maximum. After deforestation the ratio of cereal pollen increase, but on the basis of the growth of its ratio we cannot suppose that it was grown in the vicinity of the bog, rather it indicates regional origin. At the same time pollen weeds typical for grasslands and the pollen ratio of pungent and poisonous plants did not increase after forest clearance.

Sümegi Pál – Náfrádi Katalin – Ilon Gábor – Kustár Rozália – Persaits Gergő – Havasi Bálint – Lichteinstein László – Gulyás András: Nemesbőd – Csepregi – valley: a complex paleoecological study and sub-Mediterranean economy reconstruction from the Roman veteran field system near Savaria town (Pannonia Superior).

Pollen analytical and charcoal analysis of samples from the Nemesbőd–Csepregi valley allowed reconstructing the archaeostratigraphic and vegetation evolution of the Late Iron Age and Imperial period from the 3rd century BC until to the 5th and 6th centuries AD. The ratio of deciduous trees drastically decreased in the area, based on the pollen found in Late Iron Age/Imperial period features, and it is highly probable that the entire region became a cultivated land, where open vegetation covered the area by anthropogenic impact, and the dominant plants are agricultural products and weeds. Based on the ratio of cereal pollens, including wheat, and by the presence of weeds common on plough lands, we can reconstruct extensively and intensively cultivated cereal crop fields, not only locally but regionally as well. The pollen material found in the features from the Imperial period contained both walnut (*Juglans*) and grape vine (*Vitis*), proving that these plants were vital parts of the garden culture in the Imperial period on the regional level. The classic Ancient product culture that evolved after the

Prehistoric period was based on wheat, grape vine and olives in the Mediterranean region – called Mediterranean triad. But the climatic conditions in the Carpathian Basin do not work in favour of olive growing. Therefore, during the Imperial Age the local Celtic and Roman agriculture in Transdanubia, based on wheat, grape-wine and walnut (and probably chestnut) was termed Submediterranean triad. The changes in the pollen material correspond to the marked soil erosion and soil redeposition in the Late Iron Age/Imperial period described by pedological and sedimentological evaluations. Almost the entire area was transformed into a cultivated land. Based on the pollen composition, after the Imperial period the intensive land use of the area decreased, and extensive animal keeping became prominent in the Migration period.

Vasáros Zsolt: Egykor és ma–római erőd Marosvécsen, Mikházán és Sóváraddon. Építészeti és topográfiai megfigyelések

A Maros Megyei Múzeum és további romániai, magyar és német intézmények részvételével egy két éves ERASMUS IP program keretében 2013 és 2014 nyarán Marosvécs, Mikháza és Sóváradd római erődjének és vicusának területén, illetve a Maros megyei limes szakasz különböző pontjain interdiszciplináris kutatások folytak. Jelen előadás a három erőd topográfiai helyzetével, az ebből fakadó építészeti konzekvenciákkal, a lehetséges építészeti rekonstrukciós lehetőségekkel foglalkozik. Az elméleti és munkamodellként használható rekonstrukciók bázisát különböző léptékű, részletezettségű és karakterű adatok adják, úgymint légifotók, geofizikai kutatások, geodéziai felmérések, régészeti feltárások továbbá a helyszíni megfigyelések. Különleges adottság és helyzet, hogy mindhárom erőd sajátos viszonyban áll a mai tájhasználattal és a jelenlegi, de nyilván évszázados múltú településstruktúrával. Marosvécs esetében a római erőd viszonyul különlegesen a domborzathoz, majd a reneszánsz kastély helyzete is szokatlan a római erődhez képest. Ez a bemutatás lehetőségeit részben korlátozza, másrészt egyedi adottságot is jelent. Mikháza erődje és vicusa a település peremén, lényegében beépítetlen földeken terül el, amely a prezentáció eszköztárát jelentősen kitágítja. Ugy tűnik, hogy a táj adottságai, és annak használata a római kor óta ugyan változott, de a lényeges elemek – domborzat, patakok, utak és a beépítés – a meglévő adataink alapján jó alapot kínálnak egy a teljes római kori területhasználatot bemutató munkamodell készítéséhez. Ehhez remek analógiák is léteznek a birodalom más területeiről. Sóváradd különlegessége abban rejlik, hogy a római erőd egykori struktúrájára csupán bizonyos domborzati helyzetek, illetve az erőd területén belüli, mai telekosztás „kaotikussága” utal. Az ásatások és a helyszíni megfigyelések egyelőre csak óvatos rekonstrukciókat célozhatnak, ugyanakkor az erőd központi fekvése, és a 19–20. századi beépítés „felülíró” jellege különös, kivételes helyzetet teremt mind kutatási, mind pedig bemutató szempontból.

Az előadás a két év terepmunka és a kapcsolódó kutatások, vizualizációs kísérletek összegzését kísérli meg.

Gaul Cicelle: Építész szemmel: a Maros megyei Római Limes, mint jövőkép-katalizátor

A Római Limes feltárása, értelmezése és bemutatása milyen új helyzeteket teremt, milyen új kérdéseket vet fel? A római korban mozgósított hatalmas energia, az épületekre, védműrendszerre, és szervezésre fordított hajdani tudás milyen hatást gyakorolhat ma a gazdaságra, a tájra, az életre? A Római Limes hogyan él ma tovább, hányféleképpen értelmezhető mint potenciál? Hogyan lehet mindezt a közeli és távoli jövőképekbe integrálni?

Esettanulmányokon keresztül, két év ERASMUS IP tapasztalatain és eredményein alapuló hallgatói tervek bemutatásával a fenti kérdések fontossága és időszerűsége érzékelhető. Az egymásra rétegződött korok és kultúrák – római, népi és mai – együttes továbbélésére, fel- vagy szétfejtésére, bemutatására több út is kínálkozik. Más megközelítésre van szükség Marosvécsen, ahol kastély telepedett

a római erődre, más Sóvárádon, ahol teljesen benőtte a falu, más Mikházán, ahol szinte teljesen szabadon feltárhatóak a római romok, és megint más egy-egy hegygerincen álló őrtoronynál.

Múzeumok, kilátók, ideiglenes kiállítási pavilonok közvetlenül a feltárt anyag közkinccsé tételét, megértését szolgálják. A régészeti kutatóhelyek, szállások a kutatást és feldolgozást, a vasútállomás és kilátó a turisztikai feltárást és figyelemfelhívást segítik, új épületekkel, szerkezetekkel kiegészítve és egyben át is alakítva a tájat.

A hallgatói munkák esetében friss, rutinemegoldásoktól mentes felvetésekkel állunk szemben, amelyek ráirányítják a figyelmet az új kérdésekre, helyzetekre, vitát indítanak, víziókat generálnak és ezzel segíthetnek a jövő megformálásában.

Vasáros Zsolt: Lépték és arány(talanság). A szabadbattyáni későrómai villa építészeti konzekvenciái

A szabadbattyán határában feltárt római kori épületegyüttes maradványainak és leletanyagának zöme IV. századi kiépítésekhez köthető. Légifotókon és geofizikai vizsgálatokon jól látszik, hogy a hatalmas fő(?)épület egy sűrűn és nagyméretű épületekkel beépített terület egy eleme csupán, jóllehet a beépítés lehetséges periódusairól egyelőre alig tudunk valamit. A perisztiludvaros épület szinte teljes mértékben feltárára került, kivételt a keleti oldalon a Malom csatorna vízvédműveibe foglalt maradványok jelentik. Az ásatások során viszonylag kisszámú lelet került napvilágra, ennek oka az épület pusztulását is okozó, feltehetően a Kr.u. 374-ben bekövetkező támadással összefüggő módszeres kiürítés lehet. A falak és sokszor az alapfalak is kitermelésre kerültek, ugyanakkor a terazzopadlók és az azokra zuhant fal- és mennyezetfreskók igen nagy számban megmaradtak. Ez a különös leletkörülmeny, a kisszámú, de fontos építészeti töredék, a freskók és egyéb épületelemek – pl. vasalatok, stukkók, stb. – valamint az építészeti megfontolások alapján igen valószínű elméleti rekonstrukciót javasolhatunk. Úgy tűnik, hogy Pannonia legnagyobb épületéről beszélhetünk, és az ún. perisztilvillák között nemzetközi viszonylatban is az egyik legnagyobb kiterjedésű a szabadbattyáni példa. Az alaprajzban, továbbá az ebből következő rekonstrukcióban számos lépték-kérdés és ebből fakadó arány, illetve aránytalanság, jobban mondva aránytévesztés is fakad. Az épület jelentős mértékben – nem szokatlanul – a reprezentációra szerkesztett, ezt számos érdekes, és itt monumentális léptékben alkalmazott építészeti elem is alátámasztja. Az előadásban összefoglaljuk az eddigi eredményeket, bemutatjuk a rekonstrukció lépéseit, és fontosabb bázisait, valamint kitérünk a releváns hazai és nemzetközi párhuzamokra is.

Szeredai Norbert: Ki volt a nagyobb? Testmagasság megállapítása a sarmizegetusai csontvázanyag vizsgálatában

Bemutatónk a római kori Dácia egyik legfontosabb városának, Colonia Dacica Sarmizegetusa császárkori temetőjének csontvázanyagát vizsgálja. Itt 2002 és 2008 között végzett régészeti feltárást egy kolozsvári és bukaresti régészekből álló kutatócsoport. Kutatásunk során a leletanyagot oszteológiai, paleopatológiai és biomolekuláris vizsgálatoknak vetettük alá. Jelen bemutató a csontvázak testmagasságának megállapítására fekteti a hangsúlyt. Ehhez egy metodológiai áttekintést javasol, mely felvezeti a kutatás során felmerült nehézségeket. Továbbá a meghatározott értékek alapján megpróbáljuk eredményeinket összehasonlítani más római provinciákból származó csontvázak meghatározott testmagasságával. (This paper is supported by the Sectorial Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number SOP HRD/1599/1.5/S/136077)

KISLELETEK, TÁRGYI KULTÚRA SMALL FINDS, MATERIAL CULTURE

Silvia Mustață – Gabriela Gheorghiu: History rediscovered. The story of four Roman bronze vessels

The quality and quantity of Roman imports, among which bronze vessels, arrived in the area of the Dacian fortresses from Orăștie Mountains has long been known in the archaeological literature. The traces of the first illegal poaching undertaken in the capital of the Dacian kingdom, Grădiștea de Munte – Sarmizegetusa Regia, were recorded in the 1990s, when the archaeologists identified the first deposits composed of Dacian iron tools, discovered and abandoned by treasure hunters in the area of the archaeological site.

The paper will analyze a number of four Roman bronze vessels, forming two different groups, which were recovered by the authorities from two treasure hunters and were subsequently donated to The National Museum of Transylvanian History from Cluj-Napoca: three saucupans and a basin. Besides aspects related to typology and chronology, the discussion will follow two main ideas: the possibility of integrating these discoveries in the general context of the Roman goods/imports arrived in the pre-Roman Dacian environment and the particularities of two small saucupans with a trefoil pierced handle which were part of the donated group of objects.

Nyulas Dorottya – Magyar Zsolt: Bátaszék – Körtvélyes-dűlői régészeti lelőhely vasleleteinek értelmezési lehetőségei

Bátaszék – Körtvélyes-dűlő (Tolna megye) elnevezésű lelőhely kutatására 2007–2008-ban került sor. Ekkor, a Lajvér-patak közelében a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársainak egy késő vaskori előzményekkel rendelkező római kori bennszülött telepet sikerült részlegesen feltárni. Az ásatások során előkerült vas leletek legtöbbje a La Tène korra keltezhető, a többi a Kr.u. I-II. századra, illetve néhány tárgy a késő-római időszakra. Funkcionalitásukat tekintve, a legkésőbbiek kivételével (ezek fegyverzethez köthetőek) mind házkörül használt eszközök, szerszámok (kések, vödörfülek, kasza, stb.). Az előadás az említett tárgyakat mutatja be, ugyanakkor a vasleletek elemzése során, a funkcionalitásuk, datálásuk illetve származási helyük függvényében levont következtetéseket is ismerteti, rávilágítva ezen, gyakran elhanyagolt tárgykategória magas fokú információ-hordozó jellegére.

Bózsza Anikó – Szabó Ádám: Feliratos körző Pannonia Inferiorból

A szentendrei Ferenczy Múzeum raktárában bukkant fel egy vésett latin feliratos, poncolt-vésett geometrikus díszítésű bronzkörző. Pontos lelőhelye ismeretlen.

Feliratos eszközök illetve használati tárgyak nagy számban ismertek a Római Birodalom, s ezen belül Pannónia területéről is. Ezek között a feliratos körzők száma elenyésző. Az itt tárgyalt darab felirata feliratozáshoz elégtelen képességű eszközökkel készült, ezzel szemben különös tartalmú és egyébként is ritkán előforduló iskolázottabb szöveggel rendelkezik.

Fazekas Ferenc – Szabó Antal: Római csonttárgyak *Lussonium*ból

Lussonium erődje a *ripa Pannonica* középső szakaszán helyezkedik el. A római auxiliáris tábor maradványai a mai Bottyánsáncon, a Paks-Dunakömlőd közelében húzódó észak-déli irányú löszplaton találhatóak. Bár a 'Sáncz' már a XIX. század óta ismert régészeti lelőhely volt, régészeti kutatására mégis meglehetősen későn, az 1960-as évek végén került sor. Az első ásatást Dr. Visy Zsolt végezte 1969-ben,

mely egy szinte teljes épségű diplomapár előkerülését eredményezte. A lelőhely és környezetének szisztematikus kutatása 1987-ben indult meg, s kisebb megszakításokkal folyamatosnak tekinthető. A kutatási programnak különösen nagy lendületet adott a 2009–2011 között futó, az Európai Unió által támogatott „Danube Limes UNESCO World Heritage” c. pályázat, melynek révén a lelőhelykomplexum (*castellum* és az ún. északi *vicus* területén, valamint a tábor késő római kori temetője) több pontján, nagy felületű régészeti feltárásokra került sor.

A tábor korábbi és újabb feltárásai során jelentős számú régészeti leletanyag vált ismertté, melyek közül jelen előadásban a római csonttárgyakat, különböző típusú és funkciójú csontfaragványokat ismertetjük és elemezzük. Ezek közül különösen fontosak a csontfeldolgozásra utaló emlékek; félkész, rontott darabok, hulladékok, melyek egy eddig ismeretlen csontmegtömlesztő műhelyre utalnak a tábor területén. Az előadásban a késő római *castellum*-temetőből előkerült kisszámú leletanyagot is be kívánjuk mutatni és előzetesen értékelni.

Neményi Réka: Római kori fibulák Lugio területéről

A Baranya megyei Dunaszekcső lelőhelyen, az egykori Lugio területén a löszfal sorozatos omlása után, 2011-ben, majd 2012-ben végzett leletmentést a pécsi Janus Pannonius Múzeum, Gábor Olivér vezetésével. A támfal megerősítéséhez köthető munkálatok során régészeti szakfelügyelet keretében, számos lelet került begyűjtésre, köztük 68 darab római kori fibula, melynek feldolgozása és közreadása az előadás témája.

Németh Attila: Római kori hangszerek Pannóniában

Pannonia római kori hangszereiről, zenei életéről eddig összefoglaló munka nem született. Az eddig megjelent publikációkban a hangszerek elsősorban leletközlésként, egy tárgy részletes vizsgálatként (mint például az aquincumi orgona), vagy általános összefoglalásként láttak napvilágot. A leleteken kívül a hangszerábrázolásokkal sem foglalkoztak behatóbban Pannonia területéről, pedig ezek lényeges segítséget nyújthatnak abban, hogy milyen hangszereket ismertek az adott időben. Fontos továbbá az írott források figyelembe vétele is, hiszen néhány hangszer esetében azok leírását, játszási technikáját és felhasználási körét ismerhetjük meg.

Sajnos mindezek figyelembe vételével sem tudjuk teljes mértékben rekonstruálni a római kori zenét, hiszen mai értelemben vett kotta nem maradt fent és az ókori hangokat sem vagyunk képesek újra hallani. Előadásomban a felsorolt szempontok alapján mutatom be a római kori Pannóniában előforduló hangszerek tárgyi emlékeit és képi ábrázolásait, külön kitérve a funkciójukra és a mindennapi életben játszott szerepükre.

Sey Nikoletta: Fémmegtömlesztő műhely Brigetio polgárvárosában

Komárom/Szőny-Vásártér lelőhely az ókori *Brigetio* polgárvárosának területén található. A lelőhelyen 1992 óta Borhy L. és Számadó E. vezetésével folynak ásások. A terület szisztematikus feltárása folytán a város egy *insula* szélességű részét sikerült feltérképezni. 2009-től kezdve keleti irányban haladva *Brigetio* polgárvárosában több olyan lelet is előkerült, amely egyértelműen a helyi bronzművesség nyomaiként értelmezhető.

A kemenceként meghatározott objektumokon kívül félkész tárgyak, öntecsek, öntőtégely töredékek, segédnegatívok is előkerültek. Az elmúlt években előkerült leletek megerősítik, hogy egy iparosnegyed épületeit találtuk meg, amelyben nem csupán fémmegtömlesztés, hanem egyéb iparos tevékenységet is folytattak.

Talabér Ildikó: Ékszerkutatás Baranyában

Előadásomban MA szakdolgozatom eredményeit kívánom röviden bemutatni, mely a Baranya megyei római fémékszerek kutatásával foglalkozik. Magyarországon az ékszerek kutatásával, monografikus feldolgozásával kevesen foglalkoztak, holott a leletsoport divatra, társadalmi hovatartozásra utaló adatokat is közvetíthet a kutatás számára, mely Baranya megye esetében, elsősorban Sopianae késő római felértékelődésének köszönhetően kiemelt jelentőségűnek tekinthető. A kutatást nehezíti az egyes múzeumok ékszerekre vonatkozó gyűjteményes katalógusainak, valamint a temetőpublikációkból ismert ékszerek átfogó tanulmányának hiánya. Munkámmal a római ékszerek feldolgozását szeretném előmozdítani, és a Baranya megyei leletanyag e meghatározott részének feldolgozásával Pannonia ékszerkutatásához hozzájárulni.

Hódi Attila: Pompeji típusú malomgarat töredékek Savariából

Cserményi Vajk régész, a Szombathelyi Képtár építését megelőző feltárások vezetője 1979-ben egy különleges lelet előkerüléséről számolt be. Leírása szerint, egy az Isis-szentély záró falától délre nyitott kutatóárok Kr.u. 3. századi pusztulási rétegében „egy római gabonaörlő malom szinte teljesen ép felső része” feküdt. Leletünk, egy bazalttufából készült több mázsa súlyú, homokóra alakú malomgarat maradványa. Ez az egykor állati erővel hajtott örlőeszköz a pompeji típushoz tartozik, melynek alapanyagát Itáliában, egy Orvieto környéki bányából nyerték ki. Párhuzamai elsősorban Pompejiből, Modestus pékségéből ismertek. Az Alpoktól északra Carnuntumban és Magdalensbergben is került elő egy-egy hasonló példány, de Pannoniában ilyen típusú malom felbukkanása mégis olyan ritkaságnak számít, hogy David Peacock, a Southampton-i egyetem professzora – a római örléstechnika kutatója – kimondottan emiatt utazott Szombathelyre 2012-ben. Ittjártakor lehetősége nyílt megtekinteni egy másik ugyanilyen malomtípus töredékét is, mely az Isis-szentély északi oldalán került elő 2008-ban. A leletek alapján legalább két, állati erővel hajtott nagyméretű malom működött Savaria déli külvárosában. Használatuk feltételezi a gabona ipari méretű feldolgozását az Isis-szentély környékén, továbbá egy pékség működését a Kr.u. 2–3. században. Mindezt érdemes összevetnünk azzal, hogy a Kr.u. 4. században egy igen tekintélyes méretű gabonatarló épült az Iseum szomszédságában.

Sóskúti Kornél: Hétköznapi élet és ünnepnapok emlékei két provincia között. Római leletek a román–magyar gázszállító vezeték nyomvonalán feltárt lelőhelyeken

A római kori Alföld földrajzi fekvése okán kiemelkedően fontos geopolitika helyzetben volt a 2–3. század folyamán. Nyugatról Pannonia, keletről Dacia Provincia határolta.

A két romanizált terület közötti síkságot a szarmaták törzsei népesítették be. A provinciák fennállásának idején a római politika számára meghatározóan fontos volt a velük betöltött megfelelő kapcsolat fenntartására. Ezek főként békés, kereskedelemre alkalmas időszakok voltak, de nem volt ritka a konfliktusok fegyveres úton történő megoldása sem. A rendelkezésünkre álló szűkszavú források miatt a kapcsolatrendszer vizsgálatához a régészeti lelőhelyek és régészeti leletek nyújthatnak használható információkat.

Az elmúlt években a Dél–Alföld területén végzett nagyberuházásokat megelőző régészeti munkálatok számos új adattal gyarapították ismereteinket. Az előadás célja, hogy röviden bemutassa a 2009. során létesített román–magyar gázszállító vezeték nyomvonalán feltárt lelőhelyeken előkerült római eredetű leletanyagokat.

A centrális barbaricum területét érintő, hozzávetőlegesen a Marostól északra haladó vonalon, Szeged–Nagylak között elvégzett feltárások értékes adatokat szolgáltatottak a térség római provinciákkal betöltött kapcsolatának vizsgálatához.

DIS MANIBUS – TEMETKEZÉS, HALOTTI KULTUSZ, SÍRÉPÍTÉSZET DIS MANIBUS – BURIAL, RITUAL, FUNERAL ARCHITECTURE

Lassányi Gábor: Rend és káosz az aquincumi polgárváros keleti temetőjében

Mínta csillagtérképet néznénk, juthat eszébe az embernek első pillantásra, ha Aquincum polgárváros keleti temetőjének alaprajzára tekint.

A Duna-parton húzódó nekropolisz területén 1998 és 2010 között folytatott ásatások során, több mint 1400 temetkezés feltárására került sor.

Az előadás e temető 2012-ben megkezdődött komplex tudományos feldolgozásának legfrissebb eredményeit mutatja be, és igyekszik rendszereket felfedezni, az első látásra kuszának tűnő adathalmazban.

Barta Andrea: Ito Pater, Eracura és a postás. Két újabb átoktábla Aquincumból

Az átoktáblák a mágikus szertartások dokumentumai, eszközei voltak. Pannoniából mindeddig hét latin és két görög nyelvű tábla került napvilágra. A mágiának e primér forrásából a provincia lakosságának, társadalmának, hiedelemvilágának, kulturális romanizációjának egy speciális részlete vált megismerhetővé. Mindemellett nyelvészeti kutatásokhoz is kitűnő alapanyagot biztosít, hiszen megszövegezésük helyben történt, a mintakönyvek formuláit átszövik a helyi lakosság mindennapokban használt nyelvének sajátosságai.

Az aquincumi gázgyári temető leletfeldolgozása során nemrég két újabb átoktábla került elő, közel a pár évvel korábban talált, Lassányi Gábor és általam ismertetett első aquincumi darabhoz. E szövegek megfogalmazói is otthonosan mozogtak a műfaj hagyományai között, olyan mintakönyveket használtak, melyekhez hasonlókból dolgoztak Hispaniában, Britanniában, Germaniában, Róma városában, ám úgy tűnik, a szöveg valódi lejegyzői kevésbé voltak beavatottak – a tapasztalt kézre utaló írásforma ellenére számos következtetlenség teszi nehezen értelmezhetővé az átkokat.

A táblák feldolgozása még folyamatban van, előadásomban az eddig elért eredményeket és a felmerülő kérdéseket szeretném bemutatni.

Szabó András: "Én vagyok Aquilina..." – mágikus amulett Sopianae északi temetőjéből

2002-ben Sopianae északi temetőjének egyik sírjából egy ezidáig közöletlen ezüstlemez került elő, amelyet a közelmúltban történő restaurálása után a rajta lévő felirat és rajz alapján, illetve előkerülésének körülményeit ismerve mágikus amulettként határozhattunk meg. A felirat értelmezésével valószínűsíthetjük, hogy ún. Totenpaßról, azaz az elhunyt számára az alvilágon történő sikeres eligazodáshoz és áthaladáshoz szükséges utasításokat tartalmazó amuletről van szó.

Agócs Nándor: Sassal díszített oromzatú sírsztélék Noricum és Pannonia határvidékén

Alighanem sas a „legrómaibb” állatok egyike, Iuppiter szent madaraként nem egy mitológiai történetben szerepel. Kedvelt jelkép volt a katonaság körében, ennek megfelelően gyakorta megjelenik az elhunyt katonák sztéléin is. Érdekes módon Noricumban és Pannoniában azonban főként nem katonai közegekben érhető tetten, hanem a bennszülött lakosság körében. Az előadás ezen sztélék csoportját kívánja bemutatni, illetőleg a további tartományi ábrázolásokat.

Novotnik Ádám: Kenotáfiumok a sírfeliratok tükrében. Kísérlet az egyes típusok meghatározására/Kenotaphe im Spiegel der Grabinschriften. Ein Versuch zur Bestimmung der einzelnen Typen

Előadásomban a halottakról való megemlékezés egyik ősi és különleges formájával, a kenotáfiumok, jelképes temetkezések szokásával foglalkozom, amelyeknek talán legkézzelfoghatóbb és legtöbbet mondó forrásai a római császárkorban a sírfeliratok.

A forráscsoport legnagyobb részét a militáris szférához kapcsolódó síremlékek alkotják, amelyeket a távolban elesett, és ismert vagy ismeretlen helyen eltemetett katonák számára (elsősorban hazájukban) állítottak, és amelyek összefüggésbe hozhatók a csapatmozgások és hadjáratok időpontjaival. Emellett számos "civil" közegehez köthető felirat is létezik, amelyek a provinciális lakosság mobilitásával, illetve mobilitási lehetőségeivel kapcsolatban szolgálnak forrásként.

Eddigi anyaggyűjtésem során a Pannonia és a szomszédos provinciák (Noricum, Moesia Superior, Dalmatia) területén talált jelképes temetkezések feliratos emlékeinek típusait és csoportjait kívánom meghatározni, kitérve használatuk idejére és elterjedésére. A vizsgálat egyik lehetséges módja a feliratoknak a formulakincsük alapján történő osztályozása, amire a korábbi kutatások már részben kísérletet tettek; ezeket az eredményeket az általam összegyűjtött további síremlékek alapján kiegészítem, és újabb megállapításokat kívánok tenni arra nézve, hogy az adott sírfelirat-típusok közül melyek tartoznak nagy bizonyossággal a kenotáfiumok közé, továbbá melyeket sorolt a kutatás eddig is közéjük attól függetlenül, hogy a feltételezés nehezen, vagy csupán nem minden kétséget kizáróan bizonyítható.

OFFICINA REI CRETARIAE – KERÁMIAGYÁRTÁS, HASZNÁLAT ÉS FUNKCIÓ OFFICINA REI CRETARIAE – CERAMIC PRODUCTION, USE AND FUNCTION

Hompoth Emese: Ételkészítési és étkezési szokások Dacia Porolissensis katonai környezetében a segédcsapattáborok kerámiaanyagának tükrében

Kutatásom fő tárgyát a római étkezési szokásokkal kapcsolatos kérdések tanulmányozása képezi, a Dacia Porolissensis segédcsapattáborainak kerámia együttesének vizsgálódásával. A római ételkészítési és étkezési habitusokra vonatkozó források és szakirodalom segítségével a katonai táborok edényformák funkcionalitására és használatának jellegzetességére és jelentőségére kívánok rávilágítani. Bemutatom négy római segédcsapattábor kerámiaanyagára fókuszál a vármezői (Buciumi), amely az északi határ egyik jelentős támaszpontját képezte, a keleti határt védő alsókosályi (Căşeiu-*Samum*), valamint a sebesváraljai (Bologa) és gyalui (Gilău) erődítmények. A kerámiaanyag funkcionális vizsgálata kimutathat bizonyos ételkészítési és étkezési sajátosságokat, melyek az írott forrásokban nem bukkannak fel. Milyen kerámia edényformák jellemzőek az adott segédcsapattáborra, illetve, hogy a különböző katonai környezetekben milyen különbségek mutathatóak ki. Elmondható, hogy bár a katonaság római életvitelt folytatott, területi, időbeli és etnikai különbségeket találunk az ételmezés terén. Az ételkészítés vizsgálódása során szükséges odafigyelni a fazekak és a sütő tálak statisztikai viszonyára, az étkezésnél pedig a mélytálak és a tányérok kapcsolatára, illetve a közös étkezésre használható nagyobb méretű edények jelenlétére. Ez utóbbi utalhat a katonák kommunális étkezési szokására. A katonák étrendje és étkezési habitusai nem egységesek a birodalom szintjén, egyrészt hatással vannak a földrajzi, éghajlati különbségek, másrészt pedig a katonák különböző kulturális, etnikai háttere észlelhető különbségeket eredményez a kerámiaanyagon.

Kiss Alexandra: Terra sigillaták Dunaszekcső (Lugio) területéről

A Dunaszekcsőnél elhelyezkedő római auxiliáris tábor és vicus, az egykori Lugio területéről a 2011–2012-es években összesen 72 darab terra sigillata töredék került elő. Bár az edénytöredékek a támfal omlásából szórványleletként és nem régészeti feltárás során láttak napvilágot, a lelőhely csekély mértékű kutatottsága és a területről ez idáig közzétett kevés leletanyag miatt lényeges lehet a kronológiai szempontból meghatározó tárgytypus ismertetése.

Nagy Anna: Amphorae from the civil town of Brigetio

During the excavations which took place in the civil town of Brigetio between 2002 and 2013, around 70 new amphora fragments were found. I have examined them using both archaeological and geological methods. Their analysis was made in knowledge of the published works of Tamás Beveczky, Márta Kelemen, Piroska Hárshgyi and Mariana Egri about amphorae found in Brigetio and Pannonia.

The aim of this research was to get a better knowledge of the ancient town's trade and its inhabitants' eating and drinking habits. Amphorae are testimonies of long distance trade: they show which provinces Brigetio established commercial relationships with in order to obtain the goods transported in the amphorae. The good quality wine, olive oil, fish sauces and fruits stored in the amphorae were regular part of the Mediterranean diet but they were uncommon in Pannonia before the Roman occupation. Their appearance, their amount sheds light on the eating and drinking habits of the civil town's inhabitants and demonstrates how high percentage of the population demanded and could afford these goods.

Ferencz-Mátéfi Ágota: A környei kerámia kutatásának jelenlegi állásáról és várható eredményeiről

Az előadás a környei kerámia kutatása során felmerülő problémákat és kérdéseket tárgyalja úgy, mint a kutatástörténet által szolgáltatott fogódzókat, vagy a kerámiakutatásban már meglévő tipológiák és módszerek szempontjainak alkalmazhatóságát a kutatott anyagnál. Ennek kapcsán a kutatott anyagban ez ideig előforduló típusok bemutatására is sor kerül.

Egyelőre három fő forrásunk van a kerámiát illetően Környén, mindegyik a maga sajátos problematikájával. Az első forrás azokra a tárgyakra vonatkozik, amelyek újkori építkezések és korai régészeti feltárások során kerültek a felszínre, amelyek azonban mára zömmel már elvesztek.

Az a kerámiaanyag, amely a 2002-ben kezdődött ásatások során került a felszínre, többnyire a késő római erőd planírozási rétegéből származik. Jelentősége egyrészt abban rejlik, hogy segítségével megközelítőleg elmondhatjuk, hogy legkorábban mikor épülhetett a késő római erőd, ugyanakkor képet kapunk a terület kerámiahasználatáról az ezt megelőző időszakban. Mivel a császárkori település nagy része a késő római erőd építésének alkalmával elpusztult, egyelőre ez az anyag az egyik leggazdagabb forrásunk a római települést illetően.

A harmadik, itt csupán érintőlegesen tárgyalt forrás azokat a kerámiaégető kemencéket jelenti, amelyek Környén nemrég előkerültek. Égetés közben dőlhettek be, mivel belsejükből félkész kerámiaedények kerültek elő. Ez a ritka lelet megingathatatlan bizonyíték a helyi kerámiagyártás léteire ezen a helyen, és jó fogódzó lehet a helyi gyártmányok típusait illetően.

A kutatás jelenlegi állása azt mutatja, hogy a környei római és késő római kerámiaanyag túlnyomórészt helyi vagy lokális eredetű házi kerámiából tevődik össze. Számos típus és forma jelen van, de találunk néhány egyedi formát is. A formakincs és az anyagtípus vizsgálata eddig arra utal, hogy bár vannak apró sajátosságok, azonban a környei kerámiaanyag alapvetően nem különbözik azoknak a településeknek a kerámiájától, amelyeket összehasonlításként Valeria tartományból kiemelhetünk: az ismert négy belső-erdő anyaga, valamint Brigetio római kerámiája.

Hajdú Barbara: A baracsi római telep import kerámiaanyaga és kronológiája

Az ELTE Régészettudományi Intézetének mesterképzésében írt szakdolgozatom keretében a Kovács Loránd Olivér által, 2008–2009-ben az M6 autópálya nyomvonalán, Baracs közelében található „Kokasdi-ér bal partja” elnevezésű lelőhelyen feltárt római telep import kerámiáit dolgoztam fel és értékeltem ki, melynek segítségével felállítottam a település kronológiai hálóját.

A leletanyagban összesen egy darab észak-itáliai vékonyfalú csésze, valamint 906 darab terra sigillata található. Utóbbiak Közép-Gallia, Rheinzabern és Westerndorf műhelyeiből érkeztek Baracs területére. Előadásomban ezek feldolgozását, valamint ennek eredményeit szeretném ismertetni

Sidó Katalin: Local pottery production near the Roman fort from Brâncoveşti.

The military *vicus* from Brâncoveşti was researched between 1984–1986. The remains of a building with two rooms were discovered, in which was found a large quantity, according to the whole material, of ceramic vessels and wasters, and 107 ceramic tubes. The building was thought to be a pottery workshop.

The ceramic material from the two rooms is not so large, although it is very varied from functional and typological point of view. From a quite large range of fabric types, two appear very frequent. The two fabric types can be seen in the case of different functional categories, eating- and drinking vessels, vessels for serving the food and storage vessels. After the high presence of these two fabric types in the whole settlement and their characteristics, it is most probable that these vessels are local productions.

Petruţ Dávid: Indirect evidence regarding the military pottery production in Buciumi (Dacia Porolissensis) and the question of 'legionary ware'

The long-debated issue of supply is crucial for our understanding of the way in which the Roman army functioned as well as for the everyday life of the troops. Supply can be understood as the conjunction of local production and the import of various goods. The problem of military pottery production in Dacia has so far been largely neglected by researchers in Roman archaeology. The purpose of the presentation is to evaluate the pottery production linked with the auxiliary fort from Buciumi in Dacia Porolissensis. The question of local pottery production can be addressed only in conjectural terms, as there is no clear archaeological data referring to pottery workshops in connection with the fort, due to the lack of research in the area of the *vicus* so far. The main source for this investigation consists in the pottery assemblages discovered chiefly in the barracks of the fort. The ultimate aim of this investigation is to raise certain questions concerning the character of military pottery production in this region of the Dacian limes, as part of the general phenomenon observed in most of the European frontier provinces and most often discussed under the term 'legionary ware'.

Vámos Péter: Mortariumok Aquincumban

A régészeti leletanyagban felbukkanó dörzstálak, jellegzetes kialakításukkal még töredékes formájukban is jól felismerhető edénytípusok, emellett, ami még fontosabb, jól jelzik egy adott terület romanizáltságának mértékét. Jóllehet számos pannoniai lelőhelyen, így Aquincumban is nagy mennyiségben bukkantak-bukkannak napvilágra, a hazai kutatásban, néhány a közelmúltban megjelent tanulmánytól eltekintve, továbbra is sok megválaszolatlan kérdés van. Előadásomban az Aquincumban előkerült dörzstálakat (és a teljesség igénye nélkül, az ezeken megjelenő bélyegeket) igyekszem bemutatni és lehetőség szerint az egyes típusokat elkülöníteni, vizsgálva azt is, hogy ezek a tipológia különbségek jelezhetnek-e időrendi eltéréseket is.

Mathédesz Lajos: Mászti és stomfai római bélyeges téglák

A két lelőhely napjainkban Stomfa (ma Stupava) kataszterében helyezkedik el. Stomfa a Pozsonyi kerület Malackai járásában található. A település Pozsonytól 15 km-re északra terül el.

Az itt előkerült római régiségekről először Bél Mátyás számol be. A környékkel foglalkozó történeti munkák szintén említést tesznek ezen lelőhelyekről származó római régiségekről.

Az első ásatást a területen 1925-ben Anton Gnirs végezte. A Gnirs álltal megkezdett munkát 1940–41-ben Vojtech Ondrouch folytatta. Szerencsére az általa feltárt leleteket nem sokkal a kiásásuk után publikálta, mivel nagy részük a II. világháborúban Pozsony bombázásánál megsemmisült. Az 1970-es évek közepén Jozef Bujna, míg 1987-től a Szlovák Nemzeti Múzeum régészei végeztek hitelesítő ásatásokat. Előadásomban az ásatásokból származó bélyeges téglákat és a napjainkban sajnos már azonosíthatatlan régi leírásokból származó leleteket szándékozom ismertetni.

Daczó Levente: A mesterséges világítás kérdése a *potaissai* és vármezői római katonai táborokban a mécsesleletek tükrében

A *potaissai* (Torda, Kolozs megye) és vármezői (Szilágy megye) római katonai táborok *Dacia Porolissensis* jelenleg legjobban kutatott erődtípusai, amelyek a stratégiai fontos részét képezték a provincia nyugati határvidékének. Ezek a kutatások jelentős információkat eredményeztek nemcsak a katonai, hanem a tágabb provincia gazdasági életét illetően is, amelyben fontos szerepet játszanak a világító eszközök. Ezen előadás egy elemzés keretén belül igyekszik tipológiai, funkcionális és, a lehetőségek függvényében, kronológiai szempontból összehasonlítani *Dacia Porolissensis* e két táborából származó világító eszközöket, valamint vizsgálja azt is, hogy a talált világító eszközök tükrében észlelhető-e

bármiféle eltérés a *principia*, a *praetorium*, a barakkok és egyéb belső struktúrák között. Megfigyeli továbbá a legiós és auxiliáris táborok mécseshasználatában való eltéréseket, amelyeket gazdasági (az olajellátáshoz kapcsolható) és kulturális (a romanizáció folyamatával összefüggő) szempontokból közelít meg.

PÉNZ ÉS HATALOM – NUMIZMATIKA, EPIGRÁFIA, TÖRTÉNELEM MONEY AND POWER – NUMISMATICS, EPIGRAPHY, HISTORY

Barna Ferenc: *Apollo Propugnator, Diana Victrix* — katonai/győzelmi tematika Apollo és Diana esetében a katonacsászárok korának birodalmi érempropagandájában?

Előadásomban azt vizsgálom, hogy Lato gyermekei, Diana és Apollo milyen képtípusok révén kerülnek ábrázolásra a katonacsászárok korának (Kr. u. 235-284/285) birodalmi érempropagandájában. Elsősorban azon képtípusokra fókuszálok, amelyeknél az attribútumok között felbukkan valamilyen (vadász)fegyver: íjat, nyílat, sőt, néha dárdát is láthatunk. Áttekintem, mely változatoknál adatolhatóak a fegyverek, hogyan kapcsolódnak ezek az ábrázolások az érempropaganda hagyományaihoz, az adott isten ikonográfiájának bevett gyakorlatához. Külön figyelmet fordítok azon típusokra, melyek köriratában a hadakozásra, a győzelmi szférára utaló megnevezések (így pl. *Apollo Propugnator, Diana Victrix*) szerepelnek. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy mennyiben igazolható kapcsolat a fegyveres képtípusok és a Kr.u. 3. század érempropagandájában oly nagy szerepet kapó katonai/győzelmi tematika között? Ha létezett ilyen kapcsolat, mennyire volt az szoros, mennyiben tekinthetjük új elemnek a korban, és milyen előzményekre vezethető vissza?

Vida István: Római “ólompénzek”

A Római Birodalomban egy-két lokális kivételtől eltekintve nem készítettek ólomból pénzeket. Árveréseken, köz- és magángyűjteményekben elvélve mégis fölbukkannak ilyen darabok. A tárgy típus nagyon ritka, gyakran még a numizmatikusok körében is ismeretlen. Készítés-technikájuk, minőségük, esetenként feltételezhető funkciójuk alapján ezek több csoportba sorolhatóak: hivatalos, verdében készült próbaveretek, hamisítók próbaveretei(?), helyi pénzek, szükségpénzek/pénzhelyettesítők(?).

Juhász Lajos: Alamannia, Francia – avagy Armenia különös átváltozása

Előadásomban a IV. század első felében kibocsátott Alamannia és Francia legyőzését ábrázoló éremképek ikonográfiáját teszem vizsgálatom tárgyává. Legközelebbi párhuzamuk ugyanis Armenia megszemélyesítéseinél található, amelyek utoljára Lucius Verus keleti hadjárata idején jelentek meg. Elsősorban arra szeretnék magyarázatot találni, hogy miért pont ehhez az ábrázoláshoz nyúltak vissza 150 évvel később. Miért gondolták úgy, hogy Armenia ikonográfiája a legmegfelelőbb az aktuális politikai és hadi üzenet közvetítésére?

Boda Imola: Epigraphical database of Sarmizegetusa's votive monuments

In order to employ the votive epigraphical documents of *colonia* Sarmizegetusa, a database was put into place, a database which comprises around 300 monuments.

Each epigraphical votive monument, no matter how laconic or complex it is, represents a prayer *per se*, which carries a bivalent message: religious and social. According to Sorin Nemeti, each prayer can formally be composed of the following categories: (1) theonym, (2) worship formula (usually *sacrum*), (3) dedicant's name (with the positions held), (4) votive *formula*, (5) mentioning (if necessary) of the fact that the votive dedication was made for the health of other persons, who may be family members, colleagues, emperors.

The theonym, the worshipping *formulae*, and the votive *formulae* belong to the religious register: they allow a direct communication between man and divinity. The name and functions of the dedicant, the reason

for the dedication, and the mentioning of other persons, belong to the social register, which provide evidence on the political and civic component of the votive act. The latter was referred to, by Jörg Rüpke, as *secondary communication*, meaning that the people, pretending to communicate with the gods, actually communicate with their fellow citizens.

For a better visualisation and understanding of the epigraphical documents, the author of this paper assembled a table with the aforementioned data.

The gods' epithets will be presented, as well as the divinities, of different origins, which benefited a special worshipping by the city's inhabitants. The private pantheon of Sarmizegetusa's dedicants will be analysed, as well as the dedicants' social and political background. Here, a special chapter will address the issue of collective dedications, respectively the religious expression of women.

Often, monuments are erected for other persons (family member, colleagues, patrons, or the emperor), this is why the desire of capturing these links, in the sub-chapter "connexions" made its way. Finally, the various ending *formulae* will be analysed. (This work was possible due to the financial support of the Sectorial Operational Program for Human Resources Development 2007-2013, co-financed by the European Social Fund, under the project number POSDRU/159/1.5/S/132400 with the title „Young successful researchers – professional development in an international and interdisciplinary environment“.)

Farkas István Gergő: Adatok a markomann háborúk kezdetéhez a dunai tartományokban

A Kr.u. II. századi markomann háborúk a római hadi események viszonyában jól feldolgozottak, időrendjük jórészt tisztázott. A háborúkat megelőző eseményláncolat, főleg az új ásatások eredményeivel, valamint a régebbiek ezek fényében való újraértékelése nyomán több pontban kiegészítendő.

A raetiai Eining-Unterfeld melletti „fél legiotábor” (Vexillationslager) kronológiáját összevetve a legio III Italica írott forrásanyagával megállapítható, hogy a Marcus Aurelius által létrehozott két legio a közép-európai limes ellen nem alaptalanul várt támadás ellen hozott lépésként értékelhető.

Az előadás keretében régészeti és írott forráscsoportok összehasonlításával a markomann háborúk korai eseménytörténetéről alkotott ismereteinkhez szeretnék néhány kiegészítést tenni, ami a Raetián túlmutatva a többi dunai tartomány, így Dacia kutatói számára is érdekes lehet.

Gróh Dániel: A legyező alakú saroktoronyok szerepe a hadtörténelemben

A késő római építészetben átalakuló erődök lényeges része a torony. Ennek védelmi hatékonysága formai változásokkal növelhető. Mindez jól nyomon követhető az alaprajzi szerkezeti átalakulásokon keresztül. A saroktoronyok ismert típusa a legyező alakzat, amely Pannoniában a limes mentén és a belső erődöknél is gyakori jellegzetesség. A dolgozatban e típusnak a védelmi hatékonyságát vizsgáljuk. Érveket sorakoztatunk fel Contra Aquincum (másként Eskü-téri vagy Március 15-i téri) erőd korai építése mellett.

Szabó Csaba: Új adatok a Mithras kultusz daciai elterjedéséhez és útvonalához

A nemzetközi Mithras kutatás számos pontban paradigma-váltáson megy át. Ennek jeleként nagyobb figyelem hárul a kultusz helyi sajátosságaira, többek között a hívők szociális és gazdasági kapcsolataira, a szentélybelső emlékműveire vagy az ikonográfiai sajátosságok helyi variálódására. Ezt példázva kívánja a jelen előadás a daciai Mithras kultusz megjelenését és itáliai gyökereit példázni néhány helyi ikonográfiai jellegzetességgel és új források bemutatásával.

RÉSZTVEVŐK / PARTICIPANTS

Agócs Nándor	Veszprém Megyei Kormányhivatal Veszprém Járási Hivatal Járási Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatal/ Government Office of Veszprém County, The National Office of Cultural Heritage, Veszprém, HU	agocs.nandor@gmail.com
Dr. Antal Adriana	Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei/Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeum, Cluj-Napoca/Kolozsvár, RO	adrianna.antal@yahoo.com
Dr. Aurel Rustoiu	Institutul de Arheologie și Artă al Academiei Române/ A Román Tudományos Akadémia Régészeti- és Művészettörténeti Intézete, Cluj-Napoca/Kolozsvár, RO	aurelrustoiu@yahoo.com
Dr. Bajusz István	Babeş-Bolyai Tudományegyetem/Universitatea Babeş-Bolyai, Kolozsvár/Cluj-Napoca, RO	bajuszistvan.bi@gmail.com
Balázs Péter	Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum – Iseum Savariense Régészeti Műhely és Tárház/Savaria Museum - Iseum Savariense, Szombathely, HU	bassianae@gmail.com
Bálint Andrea	Babeş-Bolyai Tudományegyetem/Universitatea Babeş-Bolyai, Kolozsvár/Cluj-Napoca, RO	balintandrea.m@gmail.com
Barna Ferenc	Debreceni Egyetem/University of Debrecen, Debrecen, HU	aurelianus270@gmail.com
Barta Andrea	Semmelweis Egyetem Nyelvi Kommunikációs Központ/Semmelweis University, The Center for Language Communication, Budapest, HU	keresztely.andrea@gmail.com
Dr. Bartus Dávid	Eötvös Loránd Tudományegyetem/Eötvös Loránd University, Budapest, HU	bartusdavid@gmail.com
Dr. Beszedes József	BTM-Aquincumi Múzeum/Aquincum Museum, Budapest, HU	beszedesjozsef@windowslive.com
Bíró Szilvia	Iseum Savariense, Szombathely, HU	szilvia.biro@hotmail.com
Boda Imola	Babeş-Bolyai Tudományegyetem/Universitatea Babeş-Bolyai, Kolozsvár/Cluj-Napoca, RO	boda_imola@yahoo.com

Dr. Borhy László	Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE), Régészettudományi Intézet/Eötvös Loránd University, Institute of Archaeological Sciences, Budapest, HU	lborhy@hotmail.com
Boruzs Katalin	Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma/King Matthias Museum of the Hungarian National Museum, Visegrád, HU	boruzs.kataling@gmail.com
Bózsa Aniko	Ferenczy Múzeum/Ferenczy Museum, Szentendre, HU	anikobozsa@gmail.com
Burkhardt Britta	Babeş-Bolyai Tudományegyetem/Universitatea Babeş-Bolyai, Kolozsvár/Cluj-Napoca, RO	brittaburkhardt@gmail.com
Csapláros Andrea	Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum – Iseum Savariense Régészeti Műhely és Tárház/Savaria Museum - Iseum Savariense, Szombathely, HU	andrea.csaplaros@gmail.com
Daczó Levente	Babeş-Bolyai Tudományegyetem/Universitatea Babeş-Bolyai, Kolozsvár/Cluj-Napoca, RO	leventedaczo@gmail.com
Dezső Zsolt	Babeş-Bolyai Tudományegyetem/Universitatea Babeş-Bolyai, Kolozsvár/Cluj-Napoca, RO	dezso.balasz@yahoo.com
Dr. Mariana Egri	Babeş-Bolyai Tudományegyetem/Universitatea Babeş-Bolyai, Kolozsvár/Cluj-Napoca, RO	marianaegri@yahoo.com
Farkas István Gergő	Pécsi Tudományegyetem/University of Pécs, Pécs, HU	farkas.istvan.gergo@gmail.com
Fazekas Ferenc	Pécsi Tudományegyetem/University of Pécs, Pécs - Paksi Városi Múzeum/Town Museum Paks, Paks, HU	fazekas_ferenc@yahoo.de,
Ferencz-Mátéfi Ágota	Pécsi Tudományegyetem/University of Pécs, Pécs, HU	agotaferenczmatefi@gmail.com
Dr. Gabler Dénes	MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet/Research Center for the Humanities, Hungarian Academy of Science, Institute of Archaeology, Budapest, HU	gabler@archo.mta.hu
Dr. Gabriela Gheorghiu	Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei/Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum, Cluj-Napoca/Kolozsvár, RO	gabrielagheorghiu@yahoo.com
Dr. Gaul Cicelle	Budapest Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem/Budapest University of Technology and Economics, Budapest, HU	ciccke@gmail.com

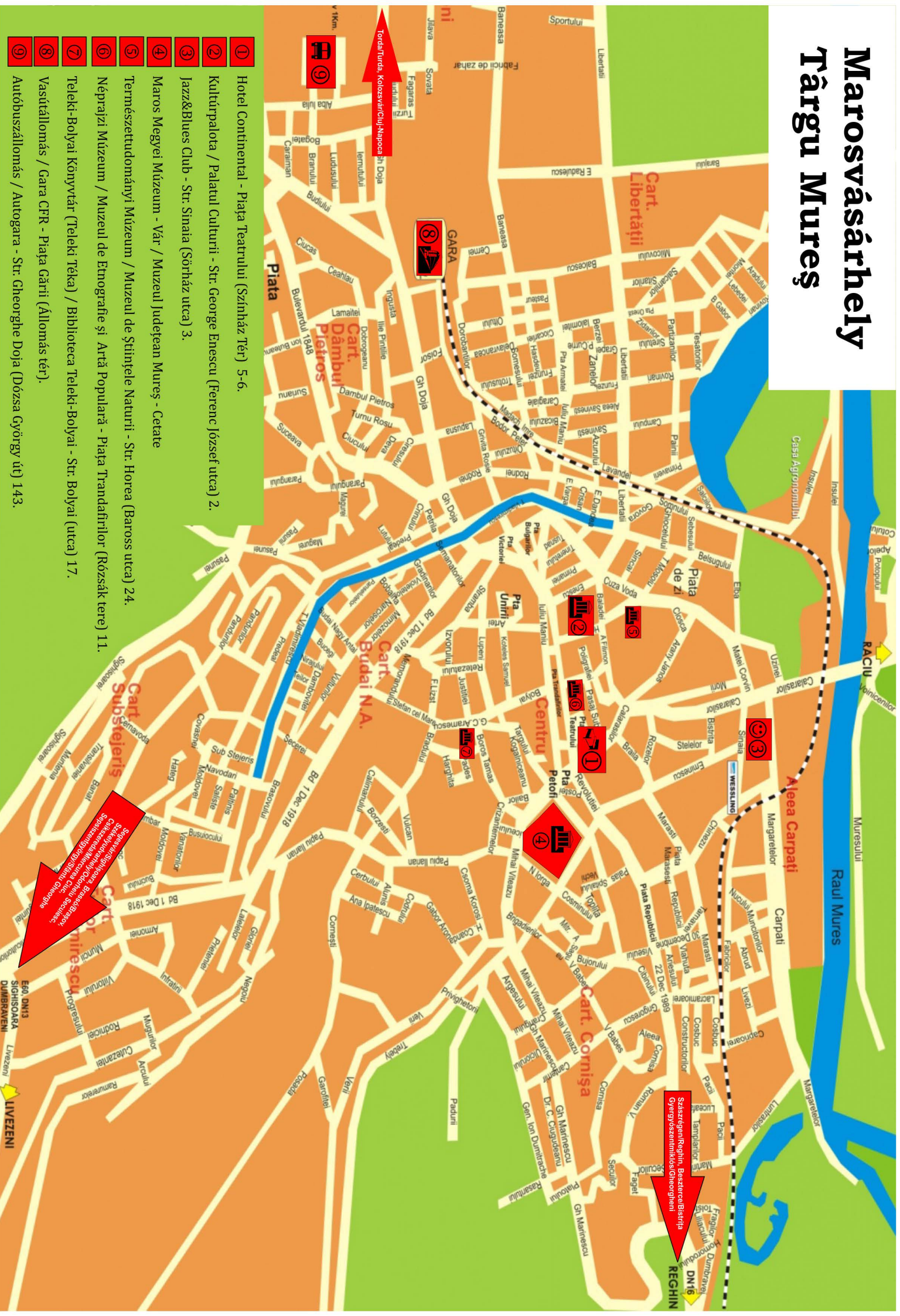
Gróf Péter	Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma/King Matthias Museum of the Hungarian National Museum, Visegrád, HU	comespalatini@gmail.com
Dr. Gróh Dániel	Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma/King Matthias Museum of the Hungarian National Museum, Visegrád, HU	grohd@freemail.hu
Hajdú Barbara	Eötvös Loránd Tudományegyetem/Eötvös Loránd University, Budapest, HU	hajdubarbi91@gmail.com
Hódi Attila	Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum – Iseum Savariense Régészeti Műhely és Tárház/Savaria Museum - Iseum Savariense, Szombathely, HU	hodiattila7@gmail.com
Hompoth Emese	Babeş-Bolyai Tudományegyetem/Universitatea Babeş-Bolyai, Kolozsvár/Cluj-Napoca, RO	hompoth.emese@gmail.com
Horváth-Nagy Boróka	Babeş-Bolyai Tudományegyetem/Universitatea Babeş-Bolyai, Kolozsvár/Cluj-Napoca, RO	horvathboroka@yahoo.com
Dr. Jakab Gusztáv	Szent István Egyetem Tessedik Campus/Szent István University, Tessedik Campus, Szarvas, HU	jakab.gusztav@gk.szie.hu
Johácz Szilvia	Szépművészeti Múzeum/Museum of Fine Arts; - ELTE BTK Régészettudományi Intézet/ELTE, Institute of Archaeological Sciences, Budapest, HU	johi.sziszi@gmail.com
Dr. Juhász Lajos	MTA-ELTE Interdiszciplináris Régészettudományi Kutatócsoport/MTA-ELTE Research Group for Interdisciplinary Archaeology, Budapest, HU	jlajos3@gmail.com
Kiss Alexandra	Pécsi Tudományegyetem/University of Pécs, Pécs, HU	axi.kiss28@gmail.com
Dr. Lassányi Gábor	BTM-Aquincumi Múzeum/Aquincum Museum, Budapest, HU	lassanyi.g@gmail.com
Angela Lumezeanu	Babeş-Bolyai Tudományegyetem/Universitatea Babeş-Bolyai, Kolozsvár/Cluj-Napoca, RO	angie.lumezeanu@gmail.com
Magyar Zsolt	Pécsi Tudományegyetem/University of Pécs, Pécs, HU	mzs227@gmail.com
Máthé Genovéva	Rómer Flóris Művészeti és Történelmi Múzeum/Flóris Rómer Museum of Art and History, Győr, HU	gevuva@gmail.com

Mathédesz Lajos	Pázmány Péter Katolikus Egyetem/Pázmány Péter Catholic University, Piliscsaba, HU	lmathedesz@gmail.com
Mohácsi Borbála	Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)/Eötvös Loránd University, Budapest, HU	mohacsibori@gmail.com
Dr. Silvia Mustăţă	Maros Megyei Múzeum/Muzeul Judeţean Mureş, Marosvásárhely/Târgu Mureş, RO	silvia_mustata@yahoo.com
Nagy Anna	Eötvös Loránd Tudományegyetem/Eötvös Loránd University, Budapest, HU	anna.quickening@gmail.com
Dr. Nagy Levente	Pécsi Tudományegyetem/University of Pécs, Pécs, HU	nagy.levent@pte.hu
Nagy Melinda	Magyar Nemzeti Múzeum/Hungarian National Museum, Budapest, HU	nagymelinda08@gmail.com
Neményi Réka	Pécsi Tudományegyetem/University of Pécs, Pécs, HU	nemenyireka@gmail.com
Németh Attila	Herman Ottó Múzeum/Ottó Herman Museum, Miskolc, HU	etele724@msn.com
Novotnik Ádám	Pázmány Péter Katolikus Egyetem/Pázmány Péter Catholic University, Piliscsaba, HU	novotnikadam@gmail.com
Nyulas Dorottya	Babeş-Bolyai Tudományegyetem/Universitatea Babeş-Bolyai, Kolozsvár/Cluj-Napoca, RO	nydorottya@yahoo.com
Ötvös Koppány Bulcsú	Maros Megyei Múzeum/Muzeul Judeţean Mureş, Marosvásárhely/Târgu Mureş, RO	koppanybulcsu@gmail.com
Pánczél Szilamér Péter	Maros Megyei Múzeum/Muzeul Judeţean Mureş, Marosvásárhely/Târgu-Mureş, RO	pszilamer@yahoo.coms
Péterváry-Szanyi Brigitta	Gróf Esterházy Károly Múzeum/Museum „Gróf Esterházy Károly”, Pápa, HU	petervary.brigitta@papa.hu
Dr. Petruţ Dávid	Maros Megyei Múzeum/Muzeul Judeţean Mureş, Marosvásárhely/Târgu-Mureş, RO	petrutdavid@gmail.com
Polyák Dániel	Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)/Eötvös Loránd University, Budapest, HU	orkroad@gmail.com

Dr. Sey Nikoletta	MTA-ELTE Interdiszciplináris Régészettudományi Kutatócsoport/MTA-ELTE Research Group for Interdisciplinary Archaeology, Budapest, HU	seyniki@gmail.com
Sidó Katalin	Maros Megyei Múzeum/Muzeul Judeţean Mureş, Marosvásárhely/Târgu Mureş, RO	benjikatka@yahoo.com
Simon Bence	Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE), Régészettudományi Intézet/Eötvös Loránd University, Institute of Archaeological Sciences, Budapest, HU	simonben.c@gmail.com
Sóskúti Kornél	Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ/Gyula Forster National Centre for Cultural Heritage Management, Budapest, HU	soskuti.kornel@gmail.com
Sosztarits Ottó	Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum – Iseum Savariense Régészeti Műhely és Tárház/Savaria Museum - Iseum Savariense, Szombathely, HU	sottoisis@gmail.com
Dr. Sümegi Pál	Szegedi Tudományegyetem Földtani és Őslénytani Tanszék/University of Szeged, Faculty of Natural Science and Informatics, Szeged, HU	sumegi@geo.u-szeged.hu
Dr. Szabó Ádám	Magyar Nemzeti Múzeum/Hungarian National Museum, Budapest, - Pécsi Tudományegyetem/University of Pécs, Pécs, HU	szabo.adam@hnm.hu
Szabó András	Magyar Nemzeti Múzeum/Hungarian National Museum, Budapest, HU	szabo.andras.022@gmail.com
Szabó Antal	Paksi Városi Múzeum/Town Museum Paks, Paks, HU	muzeum.regesztet@paks.hu
Szabó Csaba	Pécsi Tudományegyetem/University of Pécs, Pécs, HU - Max Weber Kolleg für kultur- und sozialwissenschaftliche Studien, Universität Erfurt, Erfurt, DE	szabocsaba.ptc@gmail.com
Szabó Máté	Pécsi Tudományegyetem/University of Pécs, Pécs, HU	legipek@gmail.com
Szabó Melinda	Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)/Eötvös Loránd University, Budapest, HU	memettius@gmail.com
Szeredai Norbert	Babeş-Bolyai Tudományegyetem/Universitatea Babeş-Bolyai, Kolozsvár/Cluj-Napoca, RO	szeredai.norbert@gmail.com

Talabér Ildikó	Független kutató/Independent researcher, Budapest, HU	talaber11@gmail.com
Vámos Péter	BTM-Aquincumi Múzeum/Aquincum Museum, Budapest, HU	vamospetya@gmail.com
Dr. Vasáros Zsolt	Budapest Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem/Budapest University of Technology and Economics, Budapest, HU	zsolt.vasaros@narmer.hu
Dr. Vass Lóránt	Maros Megyei Múzeum/Muzeul Județean Mureș, Marosvásárhely/Târgu Mureș, RO	v_lorant@yahoo.com
Vida István	Magyar Nemzeti Múzeum/Hungarian National Museum, HU	vidai@hnm.hu
Dr. Visy Zsolt	Pécsi Tudományegyetem/University of Pécs, Pécs, HU	visy.zsolt@pte.hu

Marosvásárhely Târgu Mureș

- ① Hotel Continental - Piața Teatrului (Szhnház Tér) 5-6.
- ② Kulturpalota / Palatul Culturii - Str. George Enescu (Perene József utca) 2.
- ③ Jazz&Blues Club - Str. Sinaia (Sörház utca) 3.
- ④ Maros Megyei Múzeum - Vár / Muzeuul Județean Mureș - Cetate
- ⑤ Természettudományi Múzeum / Muzeul de Științele Naturii - Str. Horea (Baross utca) 24.
- ⑥ Néprajzi Múzeum / Muzeul de Etnografie și Artă Populară - Piața Trandafirilor (Rózsák tere) 11.
- ⑦ Teleki-Bolyai Könyvtár (Teleki Téka) / Biblioteca Teleki-Bolyai - Str. Bolyai (utca) 17.
- ⑧ Vasúttállomás / Gara CFR - Piața Gării (Allomás tér).
- ⑨ Autóbuszállomás / Autogara - Str. Gheorghe Doja (Dózsa György út) 143.

Szeben/Alba Iulia, Csíkmezőkeresztúr/Cluj Napoca, Sibiu/Sibiu, Székelyudvarhely/Cluj Napoca, Gyergyószentmiklós/Gheorgheni

Szászrégen/Reghin, Bászcece/Bistrita Gyergyószentmiklós/Gheorgheni

E60, DN13
SIGHISOARA
DUMBRĂVENI
LIVEZENI